

ВІДГУК

офіційного рецензента, кандидата економічних наук, доцента

Бутенко Дар'ї Сергіївни

на дисертаційну роботу Константиновського Леоніда Леонідовича

«Оцінювання якісними індикаторами стану

соціальної відповідальності у ритейлі»,

виконану для здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань «Управління та адміністрування»

за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Значущість теми корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) визначається низкою важливих факторів, що відображають сучасні виклики для бізнес-середовища. Насамперед, КСВ стала важливою складовою функціонування компаній у різних секторах економіки, оскільки вона суттєво впливає на імідж організації та її взаємодію з суспільством. У нинішніх умовах підприємства все частіше сприймають соціальну відповідальність не тільки як етичну норму, а й як стратегічний інструмент, який допомагає підвищити конкурентоспроможність, зміцнити довіру клієнтів і забезпечити стійкий розвиток.

Окрема увага приділяється сфері роздрібної торгівлі, де соціальна відповідальність має особливу вагу через постійний контакт із великою кількістю споживачів. Ритейлери щоденно формують соціальні та екологічні орієнтири для широких верств населення. Водночас цей сектор зазнає впливу таких чинників, як економічні коливання, трансформація споживчих очікувань і загострення конкуренції, що вимагає від бізнесу більш гнучкого й усвідомленого підходу до своєї діяльності.

Крім того, війна в Україні значно посилила значення КСВ. Бізнесу довелося швидко реагувати на кризові обставини, враховуючи не лише фінансові, а й соціально-екологічні наслідки своєї роботи. Це ще більше актуалізувало питання відповідального ведення бізнесу. Додатково, важливим аспектом є потреба у створенні ефективних механізмів оцінювання КСВ, які б

дозволили компаніям краще розуміти, наскільки їхні дії відповідають суспільним очікуванням, і визначати шляхи для подальшого вдосконалення.

Таким чином, тема дисертаційного дослідження Константиновського Леоніда Леонідовича є вкрай актуальною в контексті сучасних тенденцій та викликів, що постають перед бізнесом.

2. Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами

Обрана здобувачем тематика дослідження є затребуваною та тісно пов'язана з науковими розробками, що здійснюються в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця. Зокрема, йдеться про участь у виконанні наукової теми «Формування передумов дослідження відношення співробітників до поточного стану КСВ підприємства» (реєстраційний номер 0123U100079), у межах якої здобувачем було створено спеціалізований інструмент – анкету для оцінки рівня корпоративної соціальної відповідальності на підприємстві (підтверджено довідкою № 1 від 02.02.2023 р.).

Крім того, дисертаційне дослідження пов'язане з темою «Розробка стратегії корпоративної соціальної відповідальності для підприємницьких структур» (реєстраційний номер 0124U003103), в межах якої здобувач розробив концептуальні засади, цілі та практичні рекомендації щодо реалізації КСВ-стратегії в діяльності компаній (довідка № 34/2024 від 02.07.2024 р.).

Отже, тематика дисертації Константиновського Леоніда Леонідовича відображає сучасні наукові пріоритети, має як теоретичну, так і прикладну значущість, і сприяє вирішенню актуальних завдань розвитку підприємств у динамічному бізнес-середовищі.

3. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Для дослідження змісту поняття "корпоративна соціальна відповідальність" було застосовано сукупність методів аналізу та узагальнення. Зокрема, за допомогою морфологічного аналізу було розроблено концептуальну модель КСВ, адаптовану до умов роздрібної торгівлі. Рівень реалізації КСВ у компаніях оцінювався шляхом анкетування працівників і збору експертних

оцінок. Отримані результати було оброблено з використанням економіко-математичних підходів: зокрема, кластерний аналіз дав змогу виокремити подібні за характеристиками групи, а факторний — визначити основні чинники впливу. Усі розрахунки здійснювалися в програмному середовищі STATISTICA 10.

Результати дослідження систематизовано у вигляді таблиць із застосуванням методів узагальнення, порівняння, групування та аналізу. Для відображення змін ключових показників у галузі ритейлу було використано графічні інструменти. Завдяки системному підходу вдалося поєднати всі етапи дослідження в єдину логічно завершену структуру.

Мета дисертаційної роботи чітко відповідає її тематиці, а об'єкт і предмет дослідження визначено належним чином. Поставлені наукові завдання є взаємопов'язаними, кількісно достатніми та логічно структурованими, що дозволяє повністю розкрити тему дисертації та досягти поставленої мети. Теоретичні положення, зроблені висновки й запропоновані рекомендації мають наукове підґрунтя та підтверджуються змістом дослідження. У роботі ґрунтовно проаналізовано велику кількість джерел, присвячених оцінці КСВ у різних галузях економіки.

Дисертація написана в академічному стилі, їй притаманна чітка структура, системний виклад матеріалу, достатня глибина обґрунтувань, достовірність отриманих результатів і наукова новизна. Побудова роботи повністю узгоджена з її метою та завданнями, що дозволило отримати результати з високою теоретичною та прикладною цінністю.

Усе зазначене вище свідчить про належний рівень обґрунтованості та надійності наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, викладених у дисертації Константиновського Леоніда Леонідовича.

4. Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова новизна здобутих результатів проявляється як у поглибленні теоретичних основ, так і в розробці практичних інструментів та рекомендацій для якісної оцінки корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) у сфері

роздрібної торгівлі. Інноваційність дисертаційного дослідження підтверджують наступні наукові здобутки дисертації:

1. На основі проведеного дослідження автором запропоновано власне визначення КСВ (с. 60–61). Запропоновано нову трактовку корпоративної соціальної відповідальності як добровільного комплексу заходів організації, що поєднує дотримання нормативних вимог із відповідальністю за наслідки своєї діяльності для довкілля, економічного розвитку, заінтересованих сторін і місцевих громад. На відміну від традиційних підходів, це визначення спирається на економіко-правову концепцію та принципи сталого розвитку.

2. Практичний інтерес викликає концептуальна модель КСВ для ритейлу (с. 76–80). Створено вдосконалений чотиривимірний каркас (економічний, правовий, етичний, філантропічний), де кожний вимір розгорнуто за ознаками «відповідальність», «ризики», «результати» й «наслідки». Модель ілюструє взаємозв'язки між компонентами й визначає домінантні фактори впливу, слугуючи методичною опорою для оцінювання КСВ.

3. У роботі запропоновано комплекс якісних індикаторів (с. 146–151). Розроблено систему показників для аналізу КСВ у сфері ритейлу із фокусом на персонал. Особливість методики — об'єднання лінгвістичних змінних із багатовимірними шкалами оцінювання, що дає змогу переводити експертні судження в кількісні дані через методи нечіткої логіки.

4. У роботі обґрунтовано методику аналізу впливу факторів (с. 180–186). Обґрунтовано спосіб багатовимірної оцінки чинників, що формують якісні індикатори КСВ, із використанням нечіткої логіки та програм STATISTICA. Це дозволяє розрізняти прямі й опосередковані впливи та визначати їхній пріоритет для удосконалення соціальної відповідальності.

5. У дисертаційній роботі представлено анкетно-аналітичний інструментарій (с. 143–149). Створено спеціалізовану анкету для працівників вітчизняних ритейлерів, структуровану в три блоки: значущість складових КСВ, оцінка поточного стану та показники управління. Поєднання цього опитування з кластерним аналізом у STATISTICA дозволяє формувати детальний профіль КСВ компанії.

6. У роботі запропоновано сценарне прогнозування стану КСВ (с. 190–194). Удосконалено підхід до прогнозування з використанням нечіткої когнітивної карти в середовищі Mental Modeler. Розроблено матрицю взаємодії ключових концептів, проведено аналіз узгодженості (консонансу) та змодельовано декілька сценаріїв розвитку за різних зсувів факторів КСВ.

Усі ці результати дисертаційної роботи Константиновського Леоніда Леонідовича разом формують цілісний набір теоретико-методичних і практичних напрацювань, що відзначаються науковою новизною, глибиною опрацювання й готовністю до впровадження.

5. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Основні наукові результати та висновки дисертаційного дослідження були оприлюднені у 9 наукових публікаціях, серед яких 3 статті розміщено у виданнях, що входять до переліку фахових наукових видань України, одна стаття у закордонному виданні, яке входить у наукометричну базу Web of Science, одноосібний розділ у монографії іноземного видавництва, а також представлено 3 тези доповідей на міжнародних конференціях і стаття у науковому журналі.

Представлений перелік опублікованих праць свідчить про відповідність наукової апробації вимогам, викладеним у пунктах 8 і 9 Порядку присудження наукового ступеня доктора філософії та анулювання рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти або наукової установи про присудження цього ступеня, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Ураховуючи зазначене, можна зробити висновок, що апробація наукових результатів дисертаційної роботи Константиновського Леоніда Леонідовича є належною та достатньою.

6. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження

Отримані практичні результати мають цінність у тому, що розроблені методичні рекомендації з оцінки рівня КСВ підприємства можуть бути інтегровані в діяльність українських компаній. Це сприятиме підвищенню

загальної продуктивності підприємств та вдосконаленню механізмів управління соціальною відповідальністю.

Практична значущість дослідження підтверджується впровадженням його напрацювань на практиці. Зокрема, розроблені рекомендації щодо організації опитування за індивідуальною анкетною для працівників, алгоритми обробки отриманих даних та визначення поточного стану КСВ після автоматизації процесу забезпечують онлайн-збір і попередню обробку інформації про соціально відповідальну діяльність підприємств. Це відповідає вимогам до звітності з КСВ згідно з «Концепцією реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні до 2030 року». Впровадження результатів після автоматизації підтверджено у консультаційній діяльності фізичної особи-підприємця Ланської Максима Артуровича (довідка вх. № 1/2023 від 03.02.2023), а також рекомендації щодо імплементації та оцінки ефективності КСВ-стратегії в ІТ-секторі — у роботі фізичної особи-підприємця Почуєва Максима Костянтиновича (довідка вх. № 34/2024 від 02.07.2024).

Теоретичні та методичні напрацювання дисертації застосовуються в освітньому процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні курсу «Бізнес-аналіз» для бакалаврів за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

7. Академічна доброчесність

Аналіз дисертаційної роботи Константиновського Леоніда Леонідовича підтвердив відсутність будь-яких проявів академічного плагіату, фальсифікації або фабрикації. Дослідження не виявило жодних порушень академічної доброчесності, що підтверджено результатами перевірки за допомогою спеціальних програмних засобів.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Розробка теоретичних положень, практичних рекомендацій, методичних підходів, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій викладена на достатньо високому рівні та в цілому заслуговує на позитивну оцінку. У той же час, потрібно зауважити, що деякі положення викликають наукову дискусію:

1. У п. 1.3 (рис. 1.5, с. 64; рис. 1.6, с. 65) подано термінологічні карти публікацій за виділеними дисертантом ключовими словами, створені на основі бібліометричного аналізу даних наукометричної бази Scopus та. Попри наочність візуалізації, у роботі не уточнено методологічних аспектів формування карт: не розкрито, який саме програмний інструмент було використано, за якими критеріями здійснювалося групування термінів, та як це відображає структуру наукового дискурсу. Це обмежує можливості критичного аналізу побудованої структури.

2. Автор стверджує (с. 83–85), що КСВ у вітчизняному ритейлі формувалася як реакція на чинники зовнішнього тиску (соціального, регуляторного, репутаційного тощо). Це положення є змістовним, проте залишаються відкритими питання щодо емпіричних підстав такого узагальнення: не подано відповідного аналізу первинних джерел або даних, що дозволяло б однозначно підтвердити домінування екзогенних чинників у мотиваційній моделі впровадження КСВ у секторі.

3. У п. 2.2 (с. 128–129) дисертаційного дослідження представлено порівняльний аналіз методів оцінювання корпоративної соціальної відповідальності. Водночас для підвищення аналітичної цінності дисертаційного дослідження доцільним було б узагальнити сильні та слабкі сторони кожного з підходів саме з урахуванням специфіки ринку роздрібної торгівлі. З огляду на те, що в п. 2.1 (рис. 2.1, с. 90; с. 91–97) представлено розгорнуту класифікацію форматів ритейлу, корисним видається зіставлення цих форматів з можливостями адаптації відповідних оціночних моделей КСВ. Такий підхід дозволив би краще обґрунтувати вибір найбільш релевантних інструментів для вітчизняної практики.

4. У дисертаційному дослідженні проаналізовано інструменти вимірювання корпоративної соціальної відповідальності (табл. 2.3), які, попри загальну придатність, мають певні обмеження щодо їх практичного використання в умовах ринку роздрібної торгівлі. Разом з тим, у роботі відсутні емпіричні дані щодо фактичного застосування зазначених моделей на українських підприємствах, що ускладнює оцінку їхньої ефективності у вітчизняному контексті. Крім того, не представлено аналіз потенційних бар'єрів

або обмежень, які можуть виникати під час впровадження цих моделей у національну господарську практику. Зазначені аспекти потребують подальшої наукової уваги та емпіричного уточнення з урахуванням галузевої специфіки.

5. У п. 2.3 представлено авторську розробку конструктора опитування для оцінки стану корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах різного профілю. Незважаючи на інноваційний характер цієї розробки, дискусійним залишається питання її універсальності та функціональної адаптивності, з огляду на обмеженість апробації лише в межах двох видів економічної діяльності за КВЕД-2010. У роботі не подано емпіричного підтвердження ефективності конструктора за межами зазначених галузей, що ускладнює екстраполяцію результатів на ширше коло підприємств і потребує подальшої верифікації інструменту в інших секторах економіки.

6. Дискусійним є питання універсальності застосування інтегрального показника рівня розвитку КСВ, побудованого на основі методу головних компонент (с. 163–177). Попри належну статистичну обґрунтованість моделі, викликає сумніви її інформативність у контексті підприємств, що діють у регіонах із різною інтенсивністю соціального регулювання або мають специфіку роздрібної діяльності. Рівень зрілості КСВ, соціальні очікування споживачів і корпоративні практики можуть істотно варіюватися, що може знижувати порівнюваність оцінок. Водночас автор не приділяє достатньої уваги аналізу контекстних чинників, які здатні вплинути на стабільність і релевантність інтегрального індикатора. Це створює простір для подальших досліджень щодо адаптивності інструменту до змінного середовища. Таким чином, запропонований підхід потребує уточнення меж своєї практичної застосовності.

Викладені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки теоретичного рівня та практичної значущості результатів дослідження Константиновського Леоніда Леонідовича.

9. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

За підсумками проведеного дослідження можна зазначити, що дисертаційна робота Константиновського Л. Л. «Оцінювання якісними

індикаторами стану соціальної відповідальності у ритейлі» є цілісним науковим проектом, виконаним на високому теоретичному й методичному рівні. У ході дослідження отримано оригінальні, науково обґрунтовані результати, які разом вирішують ключову задачу щодо поглиблення теоретико-методичних основ і розробки практичних рекомендацій з оцінювання стану КСВ у роздрібній торгівлі. Обсяг та структура дисертації відповідають чинним вимогам, а її зміст точно відображає заявлену мету та завдання, що були повністю реалізовані в процесі роботи. Основні положення, винесені на захист, містять елементи наукової новизни.

Отже, дисертаційна робота Константиновського Л. Л. «Оцінювання якісними індикаторами стану соціальної відповідальності у ритейлі» відповідає всім критеріям, передбаченим для здобуття ступеня доктора філософії. Пункти 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, виконані в повному обсязі. Автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» у галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі
та туристичного бізнесу

Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Дар'я БУТЕНКО

Підпис засвідчую:

Вчений секретар Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Оксана ПИСАРЧУК